

Στο ένθετο του παρόντος φύλλου της εφημερίδας μας δημοσιεύουμε τα κείμενα του κ. Παναγιώτη Δ. Μιχαηλάρη, του κ. Γιάννη Χατζηβασιλείου και του κ. Άρη Κυριαζή από την εκδήλωση της παρουσίασης του βιβλίου του Συλλόγου μας «Ήρθε η Ελλάδα στο νησί». Το άλλο κείμενο του κ. Ίκαρου Μαντούβαλου θα δημοσιευτεί στην επόμενη έκδοση της εφημερίδας μας.

Είναι ο Μηλιός ηφαίστειο;

Είναι «της Σκαμιάς τα ράχτα» δεμένα με αλυσίδες; του Παναγ. Δ. Μιχαηλάρη

Το βιβλίο «Ήλθε η Ελλάδα στο νησί», που ο Σύλλογος της Σκαμιάς με μεράκι και αγάπη επιμελήθηκε, συμμετέχοντας στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα 100 χρόνια από την ενσωμάτωση της Λέσβου στον εθνικό κορμό, αποτελεί εκδοτικό γεγονός το οποίο, ανάμεσα στα άλλα, φανερώνει ότι οι Σύλλογοι της Λέσβου, με τη βοήθεια όσων μπορούν ακόμα να τους συνδράμουν, διατηρούν -από το μακρινό κιάλας 1977- την ικμάδα αλλά και τη διάθεση να προσφέρουν στη μνήμη, την ιστορία, στη συλλογικότητα και στην ψυχαγωγία, με την ευρύτερη σημασία της λέξης.

Όπως, θα περίμενε κανείς, πράγμα άλλωστε απολύτως λογικό και αναμενόμενο, θα έπρεπε και εγώ να αρχίσω να λέω τα δικά μου επαινετικά λόγια για το βιβλίο και όλα τα συναφή, τα οποία έχουν ειπωθεί και γραφτεί -δικαιολογημένα- από δεκάδες ανθρώπους, συμπατριώτες μας και όχι. Όμως, εγώ αποφάσισα να εγκαταλείψω τη συνήθεια αυτή, πράγμα λίγο επικίνδυνο βέβαια, και να μη μιλήσω για το βιβλίο αυτό καθεαυτό, αλλά -τιμώντας το βιβλίο που έγινε από Σκαμνιώτες, κατά κύριο λόγο, να σας εκθέσω ένα επεισόδιο που έγινε στη Σκαμνιά, το 1903, δηλαδή λίγο πριν έλθει η Ελλάδα στο νησί. Φυσικά, και το ίδιο το βιβλίο μου δίνει τη δυνατότητα και την ευκαιρία να αναλάβω μια τέτοια πρωτοβουλία, καθώς αυτό δεν αναφέρεται μόνο στα γύρω από το 1912 γεγονότα, αλλά περιέχει και άλλη ύλη γύρω από τη ζωή της Σκαμιάς.

Η Ελλάδα, λοιπόν, ήλθε στο νησί τις τελευταίες μέρες του 1912 και βέβαια ήλθε και στη Σκαμιά. Όμως και πριν από αυτή την ξεχωριστή, από κάθε άποψη, και εμβληματική χρονολογία οι άνθρωποι καλλιεργούσαν τα χωράφια τους, ψάρευαν τα ψάρια στις κοντινές θάλασσες, πήγαιναν στα καφενεία και τις εκκλησιές, παντρεύονταν, έκαναν παιδιά, μάθαιναν τα όποια γράμματα, τσακωνόνταν, φίλιωναν κτλ. Με λίγα λόγια ζούσαν τη ζωή τους. Στη γραμμή αυτή λοιπόν ζούσε στο χωριό και μάθαινε γράμματα στα παιδιά της Σκαμιάς ένας Μανταμαδιώτης δάσκαλος και κάτι παραπάνω από δάσκαλος, μορφωμένος πολύ με τα μέτρα της εποχής, που έγραψε και καλά βιβλία για τα οποία και βραβεύτηκε, λόγιος θα λέγαμε με τα λόγια του καιρού εκείνου, ο Σπυρίδων Αναγνώστου (1862-1916). Ο Αναγνώστου είχε παντρευτεί στην Σκαμιά, στην οποία και πέθανε σε ηλικία μόλις 54 ετών.

Τα ίδια χρόνια πάνω-κάτω, ένας άλλος Μανταμαδιώτης, σπουδασμένος στην Αθήνα, ο Μιχαήλ Στεφανίδης (1868-1957), δίδασκε στο Γυμνάσιο της Μυτιλήνης και διηύθυνε το Χημείο της Μυτιλήνης, πριν φύγει οριστικά το 1912, δηλαδή μόλις ήλθε η Ελλάδα στο νησί, για την Αθήνα, όπου ανέβηκε όλη την κλίμακα της τότε επιστημονικής ιεραρχίας και έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο και ύστερα Ακαδημαϊκός. Ένα χρόνο πριν να φύγει από τη Λέσβο παντρεύτηκε μια κοπέλα από τη Σκαμιά, την Ανδρονίκη Νικολάου Βοσνάκη, της οποίας ο πατέρας, όπως αναφέρει ο γαμπρός, ήταν ένας από τους προύχοντες του χωριού. Ο Στεφανίδης με το γάμο του πήρε ως προίκα ένα κτήμα στην Κάγια, (ενδεχομένως θα πήρε και άλλα πράγματα, αλλά δεν τα ξέρουμε), το οποίο διαχειριζόταν ένας ντόπιος και του έστελνε τους λογαριασμούς από την πώληση των λαδιών. Ο Μιχαήλ Στεφανίδης, σε αντίθεση με τον Σπ. Αναγνώστου έζησε πολλά χρόνια, έγραψε πάρα πολλά βιβλία και άρθρα, αλλά πέθανε άκληρος: είχε υιοθετήσει πάντως ένα κορίτσι. Να λοιπόν ακόμα μια συνάφεια μεταξύ Μανταμάδου-Σκαμιάς, χωριά για τα οποία υποστηρίζω ότι έχουν ιδιαίτερες σχέσεις, τις οποίες βέβαια κανένα σχέδιο Καποδίστριας ή Καλλικράτης δεν μπορεί να ανακόψει.

Εκτός όμως από το γάμο με τη Σκαμνωτοπούλα -ή και εξαιτίας του γάμου αυτού-, ο Στεφανίδης που είχε ανοίξει από παλιά και συνέχιζε να διατηρεί σε όλη τη μακρά ζωή του λογαριασμούς με την επιστήμη, υπό την ευρεία έννοια της τότε εποχής, που σχεδόν τα χωρούσε όλα (γλωσσολογία, μαθηματικά, ιστορία, φυσική, λογοτεχνία, γεωλογία κτλ), καθώς είχε ανοίξει λογαριασμούς και με τη Σκαμιά, θέλησε να πληροφορηθεί τα σχετικά με το χωριό και την περιοχή του, που πάντα παρουσίαζε ενδιαφέρον από γεωλογική άποψη, όπως άλλωστε και όλο το νησί της Λέσβου -ας μη λησμονούμε ότι εκεί κοντά βλέπουμε ακόμα τους ατμούς από τα θερμά νερά που αναβλύζουν από τη θάλασσα.

Ο Στεφανίδης λοιπόν έγραψε ένα γράμμα στον Αναγνώστου, του οποίου βέβαια γνώριζε τα πλατιά ενδιαφέροντα, και του ζητούσε σχετικές πληροφορίες για την Σκαμιά και την περιοχή της, από γεωλογική, θα λέγαμε άποψη. Το γράμμα αυτό του Στεφανίδη προς τον Αναγνώστου δεν το έχουμε. Έχουμε όμως την απάντηση του Αναγνώστου, το γράμμα του δηλαδή, και αυτό

θα σας παρουσιάσω, κάνοντας και μια μικρή περιήληψη για όσους δυσκολεύονται να καταλάβουν καλά τη γλώσσα της εποχής, επειδή, βέβαια, είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα. Έτσι, όταν διαβάσετε δηλαδή το γράμμα του Αναγνώστου, πιστεύω ότι θα καταλάβετε εύκολα γιατί προτίμησα, αντί να μιλήσω για το βιβλίο του Συλλόγου της Σκαμιάς, να μιλήσω για το ίδιο το χωριό και ένα επεισόδιο της ιστορίας του.

Να λοιπόν τι γράφει ο Σπυρίδων Αναγνώστου από τη Σκαμιά στον Μιχαήλ Στεφανίδη, στη Μυτιλήνη.

Εν Σκαμιά, τη 3 Μαΐου 1903

Αγαπητέ μοι Μιχαλάκη,

Ασμένως σπεύδω να δώσω τας αιτηθείσας διά του υμετέρου Προδρόμου πληροφορίες. Τούτο όμως πράττων, γινώσκω, ότι δεν θέλω ικανοποίηση την επιστημονικήν Σου περιέργειαν καθ' όλα τα υποδειχθέντα μοι σημεία— διότι πρώτον μεν ομολογώ, ότι είμαι πάντη άπειρος περί την Γεωλογίαν, έπειτα στερούμαι και των σχετικών βοηθημάτων, τα οποία θα είχαν ίσως, αν διέμενον αλλαχού. Ζητών λοιπόν συγγνώμην επί τούτω, σε παρακαλώ ν' αρκεσθής εις την εξακριβώσιν δύο μόνον ζητημάτων: αν, δηλονότι, υπάρχει εδώ πλησίον ηφαιστειον και αν κρέματα άνωθεν ημών, ως ξίφος Δαμοκλέους, δι' αλύσεως, ευτυχώς, πελώριος βράχος.

Αν δε, γράφων επί θεμάτων αλλοτριωτέρων πως της ημετέρας επιστήμης, περιπέσω εις άκαιρον απεραντολογίαν και κακήν χρήσιν τεχνικών όρων, σύγγνωθί μοι ωσαύτως, αποβλέπων μόνον εις τον σκοπόν, δι' ον σοι γράφω, και την αδελφικήν αγάπην, δι' ης επιθυμώ πάντοτε να συνδεώμεθα.

Και ήδη επί το προκείμενον:

«Ο Μηλιός» είνε ο υποτιθέμενος Βεζούβιος της ημετέρας Νήσου, καίτοι ουδ' εν τω έναγχος εκδοθέντι παμμεγέθι Γεωγραφικώ Χάρτη της Λέσβου του Εμμ. Ευαγγελινίδου ηξιώθη της τιμής να σημειωθή. Ο Μηλιός, εις ου τους βορείους πρόποδας επιστρώννυται ήδη η κεντρική αμαξιτή οδός, μέρος της οροστοιχίας του Λεπετύμνου αποτελών, υψούται ΝΑ της Σκαμιάς, διά τινος μόνον φάραγγος απ' αυτής χωριζόμενος. Καίτοι δε δεν δύναται τις μετά πεποιθήσεως να υποστηρίξη την παραγωγήν τοπωνυμικών, εικάζω όμως, ότι η επωνυμία του όρους τούτου προήλθε πάντως εκ του: *μηλιό (το)*, είδος θάμνου, έχοντος φύλλα παρεμφερή προς τα της ακακίας, αλλά μάλλον φαιά, και αφθόνως επί αυτού φυομένων. Επί της βορείας δι' αυτού κλιτύος, της βλεπούσης προς την Σκαμιάν, υπάρχει πηγή ύδατος διαυγούς ποτίμου, το οποίον φημιζέται ως το κάλλιστον της Νήσου. Οίαν δε εκτίμησιν παρέχουσιν εις το ύδωρ του Μηλιού, δεικνύει το εξής αρχαίον δίστιχον, όπερ έτι και νυν λέγεται υπό των παιδών, χρησιμεύον ως επωδή (κοιν. γήκυμα) της αιμωδιάσεως των ποδών:

Ξημούδιαση, πουδάρι μ'

Να πάμυ 'ς τον Μηλιό

Να κάνουμυ σαλάτα

Να πιούμ' απ' του νηρού!

Η πηγή δε αυτή κατά ακριβείς πληροφορίες υπήρχε και προ της εκρήξεως του Μηλιού, εις ην και ευθύς προβαίνω:

Πάντες οι ενταύθα πρεσβύτει ομοφώνως ομολογούν, ότι τω όντι εγένετο έκρηξις του Μηλιού, συμφωνούντες και κατά την χρονολογίαν, καθ' ην αυτή συνέβη. Ότι όμως αυτή εγένετο συνεπεία της εν τω όρει τούτω Πλουτωνείου δυνάμεως, ή άλλων αιτιών θέλεις κρίνι εκ της κατωτέρω περιγραφής.

Κατά την ομολογίαν λοιπόν των ενταύθα γερόντων ο Μηλιός εξερράγη εν έτει 1836 περί τα τέλη Δεκεμβρίου, ημέρα Κυριακή. Ειρήσθω δ' εν παρόδω, ότι την ημερομηνίαν ταύτην, ως οι αυτοί μαρτυρούσι, είχε γράψη τότε ο τότε εφημέριος Σκαμιάς Ευγένιος εν τινι Ανθολογίω, όπερ όμως δεν ηδυνήθημεν ν' ανεύρωμεν. Αλλά, νομίζω, ότι ουδέν βλάπτει η απώλεια του εν λόγω Ανθολογίου, αφού πλήρης συμφωνία περί του γεγονότος επικρατεί:

Την πρωία λοιπόν της Κυριακής, ενώ ετελείτο η θεία μυσταγωγία εν τω 10λεπτον της ώρας από του χωριού απέχοντι νάω της του Σωτήρος Μεταμορφώσεως, αίφνης ηκούσθη υποχθόνιος τρομερά βοή, εξ ης καταπτοηθέντες οι εν τω νάω εξήλθον εν συνωστισμώ πάντες, μηδ' αυτού του ιερουργούντος εξαιρουμένου. Τότε δε κατάπληκτοι παρέστησαν εις θέαμα πρωτοφανές, φοβερώτατον! Τεράστιος όγκος, βουνόν ολόκληρον, κατά την έκφρασιν τών γηραιών εγχωρίων, αποσπασθείς από τον Μηλιόν, εφέρετο απειλητικός προς τα κάτω, αγρίως ορχούμενος! Βράχοι γιγαντώδεις μετά σπινθήρων εξηκοντίζοντο, ύδωρ δε κατέρυθρον ώθει, χειμάρρου δικήν, τον απαίσιον τούτον όγκον, συμπαρασύροντα εν τη τρομερά αυτού πορεία πάντα τα προστυγχάνοντα, βράχους, γαίας ολοκλήρους! Ούτω δε μετά καταπληκτικής δίνης φερόμενος ο τεράστιος ούτος καταρράκτης, διέσχιζεν εις βάθη χαώδη το έδαφος και επί τέλους αφού τα πάντα μετέβαλε φρικωδώς, κατεποντί-

σθη μετά φοβερού πατάγου εις την θάλασσαν!... Ο Ποσειδών εδέχετο εις τους υγρούς αυτού κόλπους, οιονεί αισχυνόμενος, το φρικώδες έργον του υποχθονίου αδελφού Του! Στιγμή φοβερά και απαίσιος διά τους έξωθεν του ναού και τους εν τω χωρίω θεατάς του καταπληκτικού τούτου φαινομένου! Λέγεται ότι οι εν τω νάω περιδεείς μετά πολλού δισταγμού ανέβησαν δι' άλλης οδού εις το χωρίον, όπου μετ' αγωνίας περιέμενον την συντέλειαν του κόσμου. Εν τη αγωνία δε ταύτη επί πολλάς ημέρας διετέλουν, υποπτεύοντες, ότι θέλουσι ανατιναχθή μετά δευτέραν έκρηξιν. Ευτυχώς η αναμενομένη έκρηξις δεν επήλθεν, και οι άνθρωποι ανεθάρρυσαν!

Ο Μηλιός δεινώς ακρωτηριασθείς, παρεμορφώθη οικτρώς. Ωμοιάζεν προς Τίτανα πολλαχού του σώματος αυτού τετραυματισμένου και πλέοντα εντός του αίματος Αυτού! Και αληθώς εκ των χαϊνόντων τραυμάτων αυτού, ήτοι εκ των παμμεγέθων αυτού κοιλοτήτων έρρεεν ορμητικώς ύδωρ ερυθρότατον, αυτό, θα έλεγέ τις, το αίμα του! Και έρρεεν εκ των ρωγμών το ύδωρ τούτο επί μήνας εννέα κατά συνέχειαν, όποτε κατ' Αύγουστον αίφνης και αποτόμως ο Μηλιός εστείρυνε και η ροή του ύδατος ανεκόπη.

Έκτοτε παρήλθον ημέρες και χρόνοι μεγάλοι, ίνα κατά τον ποιητήν είπω, και τα τραύματα του Μηλιού ουσιωδώς επουλώθησαν και ήδη κατάφυτος εκ πτέριδος και άλλων θάμνων υπερηφάνως αποκρύπτει το δεινόν αυτού πάθημα. Τα επ' αυτού δε μόνον μεγάλα χάσματα ως και αι κάτωθεν αυτού χαίνουσαι φάραγγες, εν αις βράχοι μεγάλοι, μαρτυρούσι περί της εκρήξεως ταύτης. Μετ' ου πολύ δε μέλλει ίσως να λησμονηθή και η φράσις, ην ως χρονολογία είχαν οι απλούστεροι: «Σαν έσπασ' η Μηλιός, αρραβουνιάσθηκε ο δείνα», ή «πανδρεύθηκε κτλ». Έχουσι λοιπόν δίκαιον οι λέγοντες, ότι τα πάντα εν τη φορά των χρόνων εξαφανίζονται!

Και ήδη μετά τα εκτεθέντα τίθεται, ως εικός, το ζήτημα: Είνε λοιπόν ο Μηλιός το αναζητούμενον επί της ημετέρας Νήσου ηφαίστειον, ή πρέπει να υποτεθή ότι συνεπεία πολλών βροχών εγένετο κατάπτωσις όγκου αποσπασθέντος εξ αυτού;

Ότι τω όντι άφθονοι και συνεχείς βροχαί συνέβησαν κατ' εκείνο το έτος, ως και εφεξής, μαρτυρούσι μοι ου μόνον οι επιζήσαντες της εποχής εκείνης, αλλά και βραχεία σημείωσις περί της βροχής του έτους 1857, ην ο κατά το έτος τούτο εφημέριος Παΐσιος έγραψεν εν τινι Μηναιώ της Εκκλησίας, αμιλλώμενος προς τον προκάτοχον αυτού Ευγένιον· και τούτο, ίνα αμφότεροι, ως φαίνεται, αποδείξωσιν ημίν τοις μεταγενεστέροις, ότι ελάμβανον ανά χείρας τον κάλαμον μεθ' όλην των την αγραμματοσύνην πλεονάκεις ή οι ακατονόμαστοι σοφοί, ων πολλούς, ως μη ώφειλε, φιλοξενεί αυτόθι η υμετέρα Κυψέλη, και τους οποίους, ορθώς ποιών, γενναίως εκολάφισας εν τη νεκρολογία του αοιδίμου Χελδράχη.

Η εν λόγω σημείωσις έχει ώδε:

«1857 Μαΐου 26»

«Ημέραν της Πεντηκοστής άρχισεν η βροχή έως εις «τας 3 Ιουνίου, και τόσοον ραγδαία βροχή, ώστε όπου «ενομίσαμεν όλοι, ότι θα γείνη δεύτερος κατακλυσμός.

«Ο δε Ουργιάκας (γραπτέον: ο δε Ουρυάκας όνομα χειμάρρου ρέοντος κάτωθεν του Μηλιού) «και ο μέ- «γας ποταμός δεν ήτον τρόπος να τον περάση άνθρω- «πος.

Ο γράφας ιερομόναχος Παΐσιος»

Βεβαίως εγώ δεν είμαι άξιος, ως και εν τοις έμπροσθεν έγγραφω, να διατυπώσω οιανδήποτε επί του προκείμενου ζητήματος γνώμην. Καθήκον μου όμως θεωρώ, αφού ενεπιστεύθης εις εμέ την εξακριβώσιν τοιούτων φαινομένων, να περιγράψω πιστώς και μετ' ακριβείας τα πράγματα, ίνα επί τη βάσει τούτων δηνηθής να συμπεράνης το αληθές.

Όθεν τεθέντος α) ότι εγίνοντο βροχαί συνεχείς και άφθονοι β) ότι η επί του Μηλιού πηγή ουδεμίαν μεταβολήν υπέστη μετά την έκρηξιν γ) ότι το ερυθρόν ύδωρ, όπερ κατά και μετά την απόπτωσιν των όγκων έρρεεν ήτο ψυχρόν, και δ) ότι ουδεμία δόνησις, ουδέ άλλο ηφαιστειώδες φαινόμενον προηγέθη της εκρήξεως, θέλεις συμπεράνη, αν ο ημέτερος Μηλιός είνε ηφαίστειον, ή όχι.

Αλλά πριν ή εκφέρης οιανδήποτε περί του όρους τούτου γνώμη, τολμώ προς τοις ειρηνέμοις να προσθέσω και τα εξής: τοιαύται καταπτώσεις ή καθιζήσεις συνεπεία βροχών εγένοντο, ως μανθάνω ενταύθα, και αλλαχού μεν της Λέσβου ιδίως δε κατά τον μεταξύ Αργένου και Μολύβου ντερέν των Αγ. Αναργύρων, ου σπανίως δε και βράχοι καταπίπτουσιν, ως συνέβη και ενταύθα προ τινων ετών.

Πολλά ίσως των προπαρατεθέντων φαινομένων, ίσως μάλιστα και άπαντα παρατηρούνται και κατά τας ηφαιστειογενείς εκρήξεις· η αποκάλυψις π. χ. βράχων συνέβη και ενταύθα συνεπεία τοι σεισμού του 1867,

στη σελ. 6

από τη σελ. 5

καθ' ην το χωρίον δεινώς εκινδύνευσε. Λέγεται δε, ότι, επειδή πολλοί έτι βράχοι ένεκα των δονήσεων του εδάφους ήσαν ετοιμόρροποι, ίνα προληφθή ο κίνδυνος, οι εγχώριοι υπεστήριζον αυτούς κάτωθεν καταλλήλως. Εντεύθεν δε και η ανά πάσαν σχεδόν την Νήσον μας, φερομένη ψευδής φήμη, ότι υπεράνω της Σκαμιάς επί λόφου δεσποζόντος αυτής, κοινώς «της Σκαμιάς τα ράχτα» επονομαζομένων, υπάρχει δήθεν βράχος αλυσοδέτος.

Και ήδη αποπερατών και τας τελευταίας μου ταύτας παρατηρήσεις, εν αις έχετε και την λύσιν της ετέρας των αποριών υμών, ότι δηλ. βράχος αλυσοδέτος δεν υπάρχει ενταύθα, θα επεθύμουν να απαντήσω επίσης κατηγορηματικώς και εις την άλλην ερώτησίν Σου: αν υπάρχει πλησίον εδώ ηφαιστειον, και αν ο Μηλιος επί τήλους είνε τοιούτος. Δυστυχώς ένεκα της περί τα τοιαύτα ζητήματα απορίας μου δεν δύναμαι να σοι απαντήσω άλλο ή αυτό τούτο, το παρ' Αριστοτέλει:

Και φημί, καπόφημι

Κουκ έχω τι φω!...

Ασπάζομενός Σε μετ' αγάπης διατελώ

Όλως υμέτερος
Σ. Αναγνώστου

Περίληψη

Ο Σπυρίδων Αναγνώστου, λόγιος και δάσκαλος, καταγόμενος από τον Μανταμάδο, παντρεύτηκε και έζησε στη Σκαμιά. Με το γράμμα αυτό απαντά σε γράμμα του Μιχ. Στεφανίδη, που ζητά πληροφορίες αν υπάρχει ηφαιστειο κοντά στη Σκαμιά και αλυσοδεμένος βράχος. Ο Αναγνώστου δίνει λεπτομερείς πληροφορίες στον Στεφανίδη για μια κατολίσθηση που έγινε τον Δεκέμβριο του 1837, όπως βεβαίωσαν οι τότε γέροντες του χωριού της Σκαμιάς. Τότε λοιπόν αποσπάστηκε ένα μεγάλο τμήμα από το ύψωμα πάνω από τη Σκαμιά, που ονομάζεται Μηλιός, και κατακλύθηκε στη θάλασσα. Με την κατολίσθηση αυτή, που την περιγράφει πολύ γλαφυρά και παραστατικά ο Αναγνώστου, συνδέθηκαν διάφορα άλλα φαινόμενα αλλά και μυθοπλασίες, ότι τάχα οι κάτοικοι της Σκαμιάς αλυσοδέσαν βράχους που είχαν πάνω από το χωριό, για να μην πέσουν και το πλακώσουν.

Παράλληλα ο Αναγνώστου, που είναι βέβαια νοήμων άνθρωπος, προσπαθεί, αντλώντας στοιχεία από πληροφορίες των ιερών του χωριού και ενθυμήσεις πάνω σε βιβλία, να εξηγήσει λογικά το φαινόμενο της κατολίσθησης του Μηλιού, το οποίο τείνει να αποδώσει σε συνεχείς βροχοπτώσεις και στη συνακόλουθη διάβρωση του εδάφους. Όλα αυτά παράλληλα με την επιστημονική συζήτηση, παρουσιάζουν ενδιαφέρον και για τη ζωή της Σκαμιάς των μέσων του 19ου αιώνα, καθώς ο Αναγνώστου ανακαλεί στοιχεία από την καθημερινότητα του χωριού.

Σημειώσεις: Μολονότι στην εφημερίδα της Σκαμιάς δεν είναι δυνατόν να εκδώσουμε με σχολαστικό τρόπο μια επιστολή αυτού του είδους, κρίνω σκόπιμο να παραθέσω ακόμα λίγες, ίσως χρήσιμες, πληροφορίες για κάποια σημεία της επιστολής:

α) υμετέρου Προδρόμου: εννοεί τον Μανταμαδιώτη λόγιο παπα-Πρόδρομο Αναγνώστου (1871-1935), δραστήριο ιερέα και συγγραφέα πολλών βιβλίων, ανάμεσα στα οποία πιο γνωστό είναι η Ματωμένη αρχοντοπούλα, με μεγάλη απήχηση στους κατοίκους του χωριού.

β) Επιστρώωννυται ήδη η κεντρική αμαξιτή οδός: μια πολύ ενδιαφέρουσα πληροφορία που μας δίνει ο Αναγνώστου είναι ότι είχε αρχίσει να διανοίγεται η να επισκευάζεται ο κεντρικός δρόμος, εννοώντας ασφαλώς το δρόμο που θα ένωνε τη Σκαμιά με το Μανταμάδο και από εκεί με τη Μυτιλήνη.

γ) ποτίμου: αντί ποσίμου.

δ) αιμωδιάσεως (αιμωδιάσεις): το μούδιασμα των ποδιών.

ε) Ανθολογίω: εκκλησιαστικό βιβλίο με πλήρη τίτλο, συνήθως: Ανθολόγιον του όλου ενιαυτού.

στ) Μηναίω: Τα Μηναία είναι εκκλησιαστικά βιβλία, δώδεκα συνήθως (δηλαδή 1 για κάθε μήνα), στα οποία περιέχονται οι ακολουθίες για κάθε μήνα.

ζ) Χελδράιχ: Ο Θεόδωρος Χελδράιχ (1822-1902), γερμανός βοτανολόγος που υπήρξε ένας από τους πολλούς Γερμανούς που ακολούθησαν τον Όθωνα στην Ελλάδα. Ο Χελδράιχ έζησε και πέθανε στην Ελλάδα, στην οποία διετέλεσε διευθυντής του Βοτανικού Κήπου. Μαζί με τον έλληνα Θεόδωρο Ορφανίδη, θεωρείται ο πατέρας της σύγχρονης Βοτανικής.

η) ντερές: λέξη τουρκική, που σημαίνει φαράγγι.

θ) Και φημί, καπόφημι/Κουκ έχω τι φω!...: σε ελεύθερη μετάφραση σημαίνει: «και το πιστεύω και το αρνούμαι και δεν έχω τι να πω».

«Ήρθε η Ελλάδα στο νησί»

του Γιάννη Χατζηβασιλείου

Αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά που μου δίνεται η ευκαιρία να επικοινωνήσω μαζί σας, στον ωραίο αυτό χώρο του Δημαρχιακού Μεγάρου Περιστερίου, και ν' ακραγίζω, σεβόμενος τα ασφυκτικά πλαίσια της αδήριτης

κλειψύδρας, τις τριαντατέσσερις καταθέσεις αγάπης, ευαισθησίας, αξιοσύνης, επιστημοσύνης, λογιουσύνης και έντονου προβληματισμού, οι οποίες έχουν αποθησαυριστεί στο πρόσφατα εκδομένο αφιερωματικό βιβλίο του Συλλόγου Σκαμιωτών Λέσβου, με τίτλο «Ήρθε η Ελλάδα στο νησί» και με υπότιτλο «Ένας αιώνας από την απελευθέρωση της Λέσβου».

Είναι παρήγορο που σε χρόνους χαλεπούς, οικονομικής ύφεσης, κοινωνικής διάλυσης, ηθικής διάβρωσης και πολιτισμικής κρίσης, όπως αυτοί τους οποίους βιώνουμε, υπάρχουν άνθρωποι που δε γίνονται ριψάσπιδες, που δεν κυριεύονται από ηττοπάθεια, που αντιστέκονται, όντας πεπεισμένοι πως η επιτυχία περνά μέσα από συμπληγάδες, μέσα από ανυπερβλήτες κάποτε δυσκολίες, για να θυμηθούμε το per aspera ad astra.

Στη χορεία των ανυποχώρητων σκυταλοδρόμων της παροικιακής προκοπής οφείλουμε να εντάξουμε και τους Σκαμιώτες και να συγχαρούμε το προεδρείο, αποτελούμενο από τον πρόεδρο Γιώργο Ευαγγέλου και από τα μέλη Παναγιώτη Χαϊδεμενάκη, Αθανασία Τσίχλα, Κώστα Τσάκο, Αλέκο Πατσή, Μάρω Λιόση και Χάρη Κυριάκου.

Είναι γεγονός ότι δε λιγοψύχησαν, όπως έγινε σε πανελλαδική κλίμακα με άλλα σωματεία, τα οποία συρρίκνωσαν τον αναλογούντα κοινωνικό ιστό, περιόρισαν ακόμη περισσότερο τη φυσική παρουσία των εταίρων, δυσχέραναν τις αρχαιρεσιακές διαδικασίες, ανέστειλαν ποικίλες δραστηριότητες, μετέβαλαν τη μηνολόγηση, το τιράζ, την ποιότητα και τη ροή των δημοσιογραφικών τους οργάνων, όπου υπήρχαν τέτοια, άμβλυναν τον εθελοντισμό και ενδυνάμωσαν την αδιαφορία. Επικουρούμενοι από κάποιους χορηγούς, τόλμησαν την υπέρβαση, κάτι που έκαναν λίγοι φορείς ή σωματεία ή μεμονωμένα άτομα, όπως η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η οποία ανέλαβε να εκδώσει τα Πρακτικά του Συνεδρίου Ιστορίας «Λέσβος 1912: Από την οθωμανική στην ελληνική επικράτεια» (Δημοτικό Θέατρο Μυτιλήνης, 8 - 10 Νοεμβρίου 1912), η Λέσχη Πλωμαρίου «Βενιαμίν ο Λέσβιος», ο Αριστείδης Καλάργαλης, καθώς και άλλοι με ενδιαφέροντα αφιερώματα κυκλοφορούντων εντύπων, περιοδικών και εφημερίδων, αλλά και ημερολογίων. Προγενέστερη της αναμενόμενης δημοσίευσης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου η έκδοση από το Δήμο Λέσβου του αξιόλογου βιβλίου του Δημήτρη Νικορέτζου «Ο Βενιζέλος στη Λέσβο. Η ιστορία που δεν γράφει το όνομά της».

Η μεγάλη προθυμία ανταπόκρισης στο κάλεσμα του Συλλόγου Σκαμιωτών, δηλωτική και αυτή εμπιστοσύνης, και η συνακόλουθη πληθώρα συνεργασιών, αδημοσίευστων ή μη, μεγιστοποίησαν τη συναισθητική ευθύνη και δρομολόγησαν υπερβάλλοντα ζήλο για την επίτευξη του σκοπού, μέσω ενός αυτοτελούς βιβλίου, το οποίο έπρεπε να προσεχθεί δεόντως από άποψη τιτλοφόρησης, επιλογής και διάταξης της ύλης, αισθητικής παρουσίασης και εκτύπωσης, για να αντιστοιχεί στη σημαντικότητα της οφειλόμενης και επιβαλλόμενης αναθέμμανσης της ιστορικής μνήμης της απελευθέρωσης του νησιού το 1912.

Πετυχημένος ο ιαμβικός τίτλος του βιβλίου «Ήρθε η Ελλάδα στο νησί», ο οποίος παραπέμπει στο Στράτη Μυριβήλη, σύμφωνα με τον οποίο οι ομοχώριοί του αμέσως μετά την απελευθέρωση κατέβηκαν με λάβαρα και με εξαπτέρυγα στο Νεκροταφείο της Σωτήρας, πραγματοποιήσαν δοξολογία, έψαλαν το αναστάσιμο τροπάριο και φωνάζοντας τρεις φορές «Ακούστε οι πεθαμένοι! Ήρθε η Ελλάδα στο νησί!» ανήγγειλαν στους κεκοιμημένους προγόνους τη θραύση των δεσμών της δουλείας. Εννοείται πως η μηνυματική αυτή αναφώνηση το σωτήριο έτος 1912 εναρμονιζόταν με μελλοντική εκπλήρωση αλυσωτικών πόθων για την απελευθέρωση και της αντίπερα περιοχής. Με τη Συνθήκη της Λωζάνης όμως το 1923 η Λέσβος αποκόπηκε από το ζωτικό κορμό της Μικρασίας, κάτι που ήταν πολύ οδυνηρό από ιστορική, εθνική, οικονομική, πνευματική και πολιτιστική άποψη. Ο τίτλος, βέβαια, μπορεί να είναι η αρχή, ο κράχτης, αλλά στην περίπτωση μας δεν εξισώνεται με το νόημα της πλατωνικής ρήσης «η αρχή το ήμισυ του παντός» (Νόμοι VI 753 e). Η μεγάλη ποικιλία των συνεργασιών και οι εγγενείς αδυναμίες τέτοιων προσπαθειών, πλούσιων σε επικαλύψεις κάποτε, δυσχεραίνει τη σαφή ταξινόμηση, την ιεράρχηση, την κατηγοριοποίηση, γιατί πολλά μπορεί να εκφεύγουν από κυρίαρχους θεματικούς άξονες ή να είναι περί το θέμα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως στερούνται αξίας, πως υπολείπονται των άλλων σε ποιότητα.

Ειδολογικά χωρίστηκε το βιβλίο στις έξι παρακάτω ενότητες, οι οποίες μαρτυρούν το εύρος της θεματολογίας:

1. «100 χρόνια από την απελευθέρωση».
2. «Σκέψεις και προβληματισμοί με αφορμή την επέτειο».
3. «Περί Λέσβου ιστορικο-κοινωνικές αναφορές».
4. «Από την παραδοσιακή ζωή της Λέσβου».
5. «Λογοτεχνικές και προσωπικές μαρτυρίες».
6. «Η απελευθέρωση της Σκαμιάς».

Οι παραπάνω ενότητες είναι ανισοβαρείς από άποψη έκτασης και αριθμού σελίδων. Προηγούνται τα αναφερόμενα στο καθαυτό ιστορικό γεγονός της απελευθέρωσης, ακολουθούν οι λογοτεχνικές και προσωπικές μαρτυρίες, έρχονται κατόπιν δικαιωματικά τα σχετικά με την απελευθέρωση της Σκαμιάς, οι σκέψεις και οι προβληματισμοί και ουραγούν τα άλλα, τα οποία είναι επίσης αξιόλογα. Στην πρώτη ενότητα καλύπτουν το ιστορικό μέρος άνθρωποι με πολυσχιδή δράση, με περιγαμηνές, με θετική παρουσία στην επιστήμη, στην έρευνα, στην εκπαίδευση, στα γράμματα, ο Παναγιώτης Σταύρου Παρασκευαΐδης, ο Αθανάσιος Φραγκούλης, ο Στρατής Ι. Αναγνώστου, η Ευανθία Αναγνωσταρά («Έτσι τραγουδούσαμε τότε... Μουσικές μνήμες της απελευθέρωσης»), ο Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης («Η λαϊκή στιχουργική απέναντι σε κρίσιμα γεγονότα. Ο Μανταμάδος στις παραμονές της απελευθέρωσης»), ο Δημήτρης Μπούμπας («Η Απελευθέρωση της Λέσβου από τον οθωμανικό ζυγό υπό το βλέμμα της Ελληνοχριστιανικής Εκπαιδευτικής Κοινότητας του νησιού»), ο Αριστείδης Καλάργαλης («Ο Μυριβήλης και η απελευθέρωση της Λέσβου το 1912»), του οποίου δέον να σημειωθεί ότι κυκλοφόρησε το 2012, στη σειρά των Εκδόσεων Εντελέχεια, βιβλίο με τίτλο «Ελευθερία Λέσβου 1912-2012», ο Τάκης Χαράλαμπος Ιορδάνης («Αβέρωφ» - Κουντουριώτης. Το δίδυμο της Εθνικής Ανάστασης και του νησιού μας. Σαν σε παραμύθι») και ο Αλφόνσος Δελής, που αναφέρεται στο θρυλικό θωρηκτό «Αβέρωφ», το οποίο ως απόμαχο πολεμικό σκάφος δίνει στις μέρες μας μάχες εθνικής μνήμης ως πλωτό μουσείο. Στην παραπάνω ενότητα μπορούμε να εντάξουμε και την τελευταία («Η απελευθέρωση της Σκαμιάς»), η οποία περιλαμβάνει την εργασία του Άρη Κυριαζή («Η μαρτυρία του Σκαμιώτη Ευαγγελινού για τα «Φόβια» του 1912 και η τότε δράση του Βασίλη Καραγιάννη, ο οποίος ήταν το πρωτεύον πρότυπο του Στράτη Μυριβήλη στο έργο του Ο Βασίλης ο Αρβανίτης»), καθώς και του επιμελητή του παρουσιαζόμενου βιβλίου φερέλπιδος φιλόλογου Κώστα Τσάκου («Ποτέ να μη λησμονήσετε την 8η Νοεμβρίου 1912, που έγινε η κατοχή της Μυτιλήνης, καθώς και την 13 Δεκεμβρίου, την ημέρα της απελευθέρωσης του χωριού μας»: Ο Σπυρίδωνας Αναγνώστου ως κήρυκας της ιδέας της λευτερίας»).

Αξιοποιώντας ο Άρης Κυριαζής αδημοσίευτο κείμενο του Αντώνη Ευαγγελινού, αποκείμενο στα αρχεία του Συλλόγου Σκαμιωτών, ενισχύει παλαιότερη άποψη, που διατυπώθηκε στο περιοδικό του Γιώργου Βαλέτα «Αιολικά Γράμματα» από τον Πάνο Σκουμπριτζή, για το πρότυπο που έλαβε υπόψη του ο Στράτης Μυριβήλης στη θαυμάσια νουβέλα του «Ο Βασίλης ο Αρβανίτης». Από την άποψη αυτή παρουσιάζει και γραμματολογικό ενδιαφέρον. Εννοείται, βέβαια, πως ο λογοτέχνης αποστασιοποιείται από τα ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα και απομυζά το νέκταρ από πολλά άνθη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η δεύτερη ενότητα, στην οποία συμμετέχουν με κείμενα τους ο βουλευτής Λέσβου και πρώην υπουργός Νίκος Σηφουνάκης, ο αντιδήμαρχος της Δημοτικής Ενότητας Μήθυμνας καθηγητής φιλόλογος Λευτέρης Βογιατζής, ο επίσης φιλόλογος και ακάματος ερευνητής της τοπικής ιστορίας Χρίστος Σταυράκογλου και ο στοχαστής Νίκος Χατζηγιαννάκης από την Κάπη. Οι σκέψεις, οι απόψεις, οι θέσεις, οι εκτιμήσεις, οι προτάσεις, οι εισηγήσεις, η κριτική στάση και τα διδάγματά τους, απότοκα πείρας, έχουν τη λειτουργικότητά τους σε μια εποχή που ο άνθρωπος χειμάζεται από παντός είδους προβλήματα, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, ηθικά. Δεν επαρκούν η γνώση της ιστορίας ούτε η επανάπαυση στις δάφνες των προγόνων. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το πώς σκεφτόμαστε εμείς, το πώς ενεργούμε και το τι πραγματώνουμε. «Οι πρόγονοί μας, για να χρησιμοποιήσω λόγια του αγαπητού συναδέλφου Αθανασίου Φραγκούλη, δεν είναι για να τους θαυμάζουμε απλώς και να τους τιμούμε, αλλά παράλληλα να προσπαθούμε να τους μιμηθούμε και να φανούμε αντάξιοι τους και ανώτεροί τους» (σ. 16). «Χρειάζεται, λοιπόν, σήμερα παρά ποτέ, να σκύψουμε και να μελετήσουμε την Ιστορία

στη σελ. 7